

АДАПТАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ

Розглянуто аспект якісного розв'язання проблем трудового виховання, навчання і профорієнтації підлітків на уроках трудового навчання, пошук нових шляхів удосконалення існуючих форм організації трудової підготовки, формування інтересу учнів до майбутньої професії і орієнтація їх на професії промислового виробництва, а також виховання позитивного відношення до соціального статусу робітника – запоруку успішної профадаптації молодих робітників-випускників навчальних закладів на виробництві.

The qualitative solving of problems of labour education, training and vocational guidance of teenagers during the lessons of labour training, search of new ways of improvement of the existing forms of the organization of labour preparation, the formation of interest of pupils to the future trade and their orientation to trades of industrial production, and also education of the positive attitude to the social status of the worker - a pledge of successful adaptation of young workers - graduates of educational institutions on manufacture.

Одним із головних кроків у житті кожної молоді людини є вибір професії. Від правильного вирішення питання "Ким бути?" багато в чому залежить вся подальша доля людини. Випадковий, необґрунтований вибір підлітком професії викликає небажані наслідки та може поставити людину перед фактом відсутності передумов виконання трудових функцій за обраною професією. Наслідком цього може бути низька продуктивність праці, помилки і брак у роботі. Це у свою чергу викликає незадоволення обраною професією, провокує депресивні стани. Але невдалий вибір професії стосується не тільки самої особи – це загальносуспільна проблема. Вимушена зміна професії через помилку при її виборі, необхідність у перенавчанні та перекваліфікації призводить до відчутних матеріальних втрат суспільного виробництва. За підрахунками зарубіжних вчених, правильний і своєчасний вибір професії в шкільному віці в 2-2,5 рази зменшує плинність кадрів, на 10-15% збільшує продуктивність праці і в 1,5-2 рази знижує вартість підготовки кадрів.

Підготовка молоді до вибору професії і праці повинна бути відповідальним моментом у плануванні її подальшого дорослого життя. Ще у III столітті до н.е. китайський філософ Гуан Ци сказав: "Якщо плануєш на один рік, тоді сій зерно. Плануєш на десять років – саджай дерева. Якщо ж плануєш на все життя, тоді навчай і наставляй людей!"

Самостійний вибір професії, здійснений під впливом аналізу власних внутрішніх можливостей, співвіднесених з вимогами обраної професії, являє собою процес професійного самовизначення. Психологія розглядає його як найбільш значущий компонент професійного розвитку особистості, а також як критерій одного з етапів цього тривалого і складного процесу, що завершується формуванням позитивного ставлення до себе як до суб'єкта професійної діяльності.

Професійне самовизначення – складний, часом суперечливий процес, в основі якого лежить цілком виправдане прагнення молоді до самостійності, в той час як вона ще не в змозі обійтись без кваліфікованої допомоги школи, сім'ї. Особистість школяра у цьому процесі виступає як поєднання найрізноманітніших суперечностей. Це, перш за все, протиріччя між професійними прагненнями молоді, в яких переважає соціальна орієнтація на престижні професії і потребами держави в спеціалістах таких професій. Це і суперечність між бажанням продовжувати освіту після закінчення школи і зниженням інтересу до навчання, що останнім часом все більше поширюється в значній частині школярів. В особистому плані можна назвати протиріччя між професійними намірами школярів і можливостями їх реалізації, між професійними намірами і здібностями, між прагненням молоді до самостійності і відсутністю умінь обґрунтовано прийняти рішення у виборі професії.

Як же з величезної кількості професій людина може вибрати саме ту, яку вона вважає найбільш привабливою для себе? Відповідь на це слід шукати в постійно діючому механізмі особистісних настанов. В даному випадку настанову слід розглядати як готовність психіки людини до певної ситуації або дії. Вона складається з емоційної та інтелектуальної сфер і сфери практичної дії. Людина прагне до того, щоб обрана професія задовольняла її інтелектуально й емоційно, щоб професійна діяльність відповідала її власним можливостям.

Умовою успішного професійного самовизначення учня є наявність у нього професійно важливих якостей, під якими слід розуміти окремі динамічні риси особистості, окремі психічні, психологічні і фізичні властивості, які відповідають вимогам до певної професії і сприяють успішному оволодінню нею. Свідомий вибір професії передбачає активне формування психологічних якостей особистості, здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій, прагнень, професійних планів, ідеалів, переконань.

Багато досліджень переконливо довели, що правильний вибір професії слід вважати необхідною умовою успішної професійної адаптації молодих робітників на виробництві. У зв'язку з цим слід визнати правомірним припущення про те, що розв'язання проблеми успішної професійної адаптації недоцільно розглядати відокремлено від характеру мотивації, яка визначила вибір професії учнями.

Все більше в нашій країні порушуються і досліджуються проблеми, пов'язані з професійною орієнтацією, відбором, консультацією та адаптацією. Водночас для вдосконалення цієї роботи необхідні спільні і погоджені зусилля загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ, вузів, підприємств, установ та органів з використання трудових ресурсів.

Розглядаючи стан і функціонування системи профорієнтації як частини народної освіти, яка базується на використанні виховної концепції, треба відмітити появу нових тенденцій, що з'явилися у всіх її важливих компонентах: профінформації, профконсультації, профвідборі, профадаптації. Рівень престижу багатьох професій у промисловості, освіті, медицині, сільському господарстві знизився і вступив у протиріччя зі справжньою значимістю цих професій для життя суспільства. Водночас видно явне піднесення престижу професій, що дають доступ до матеріальних благ. Дані феномени уможливають

формування асоціальних настроїв, пасивності в питаннях вибору професії, підготовки до трудового життя і професійного росту – одного з найважливіших критеріїв професійної адаптації. Отже, в суспільстві формується ставлення до профорієнтації, трудового і професійного навчання як до мало потрібних речей. Часто негативне ставлення до трудового навчання і профорієнтації розповсюджене не лише серед учнів і їх батьків, але також серед вчителів і студентів педагогічних навчальних закладів. Тому здійснювати профорієнтаційну роботу в умовах описаного ставлення до неї важко, але необхідно.

В умовах багатогалузевого народного господарства випускнику школи не просто уявити собі потреби виробництва в кадрах тих чи інших професій, реальні можливості працевлаштування чи продовження навчання, специфіку різних професій, правильно оцінити свої нахили і здібності. В даний час існує більше 40 тис. професій: вузи готують фахівців з 800, ПТУ – з 1100 професій. Щорічно народжується більше 500 нових професій, причому природне відмирання старих відбувається повільніше, ніж виникають нові. Тому організація професійної орієнтації молоді виступає важливою умовою підвищення ефективності діяльності підприємства. Нагадаємо, що під професійною орієнтацією розуміють науково обґрунтовану систему форм, методів і засобів впливу на тих, хто навчається і працевлаштовується, що сприяє своєчасному залученню їх у суспільне виробництво, раціональному розміщенню, ефективному використанню і закріпленню за місцем роботи на основі об'єктивної оцінки схильностей, здібностей і інших індивідуальних якостей людини.

Найбільш важливими і маловивченими етапами, що визначають професійну адаптацію, є професійна підготовка і початок трудової діяльності.

З моменту початку трудової діяльності молодий робітник потрапляє в досить складні умови. Він повинен, по-перше, закріпити свої професійні знання, затвердитись у новому соціальному статусі "робітник"; по-друге, встановити зв'язок із трудовим колективом, звикнути до нових умов буття; і, по-третє, засвоїти всі організаційні форми даного виробництва. На цьому етапі й можна виявити упущення в загальноосвітній підготовці, профорієнтації, профпідготовці. Важливими моментами тут є те, яку роботу буде виконувати випускник, чи відповідає вона його професійним інтересам, кваліфікації, якими будуть матері-

альні стимули та побутові умови. Підготовка кваліфікованих робітників здійснюється, як відомо, в процесі навчально-виробничої діяльності. У майбутніх молодих робітників протягом 3-4 років навчання формуються різні професійні навички та вміння. З набутими знаннями, професійними навичками та вміннями, зі стилем роботи, що склався, приходять випускники на підприємства. В безпосередніх виробничих умовах вони зіштовхуються з новою, незвичною для них системною роботою. Саме перехід до нової системи роботи і нового способу життя для значної частини молодих робітників є одним з основних джерел різних труднощів.

Важливим моментом, який необхідно врахувати для успішної адаптації молодих робітників є те, що, займаючи певне місце в новій системі суспільних відносин, вони набувають іншого специфічного соціального досвіду. Так, вони частіше, ніж учні школи, зіштовхуються не з теоретично ідеалізованою, а з реальною соціальною дійсністю у всіх її проявах, в яких поєднане закономірне і випадкове, передове і відстале, позитивне і негативне, моральне і аморальне. Тому для успішної професійної адаптації випускників на виробництві особливого значення і специфічної спрямованості набувають питання формування у них ще в школі ідейних мотивів, навичок, вміння аналізувати і оцінювати явища та набуття соціальних вмінь (вміння співробітничати, пропонувати, приймати і відхиляти допомогу, вступати у спілкування тощо). Найважливішим завданням у даному випадку має бути виховання в майбутніх молодих робітників свого роду психологічного імунітету, несприйнятливості до негативних форм поведінки дорослих.

Саме це спонукає до пошуку нових шляхів удосконалення існуючих форм організації трудової підготовки учнів.

Отже, з метою швидкої і успішної професійної адаптації майбутніх молодих працівників зусиллями школи, ПТУ і виробничого колективу мають бути повністю знятими або щонайменше зведені до мінімуму згадані труднощі. Від того, наскільки успішно будуть розв'язані ці завдання, залежить не тільки зменшення відсотка плинності кадрів серед молодих робітників, але й підвищення продуктивності праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Вайсбург А.А.* Организация профориентационной работы школы, ПТУ, предприятия. – М.: Просвещение, 1986.
2. *Васильев В.В.* Професійна адаптація особистості як соціальний процес // Професійно-технічна освіта. – 2001. – №1. – С.34-38.
3. *Войтко А.І., Яницур М.С.* Профорієнтаційна активізація молоді на основі професійних проб. – Рівне: РДПІ, 1996.
4. *Павлютенков Є., Зінченко В., Тименко М., Яницур М.* Концепція профорієнтації учнівської молоді // Психолого-педагогічні новини. – 1994. – №3. – С.5-7.
5. *Назимов Н.Н.* Экономические и педагогические проблемы профориентации. - Киев: Радянська школа, 1980.
6. *Профессиональная адаптация молодежи.* – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969.
7. *Сидоренко В.К., Харламенко В.Б.* Системний підхід до визначення компонентів профорієнтаційної роботи з молоддю // Науковий вісник Національного аграрного університету. Вип. 30. – Київ: НАУ, 2000. – С.54-61.
8. *Фукуяма Сигекадзу* Теоретические основы профессиональной ориентации. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1989.